

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

PREPARATION OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR THE USAGE OF ART TECHNOLOGIES WORKING WITH ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS

У статті розглянуто проблему підготовки майбутніх вчителів початкових класів до використання арт-технологій у роботі з молодшими школярами. Швидкий розвиток освіти та науки диктує сучасним учителям вимоги, серед яких обов'язковим фактором є використання інноваційних педагогічних ідей в освітньому процесі молодших школярів. Учитель вже не є єдиним джерелом інформації, учні самостійно отримують знання шляхом дослідження та перевіряють їх на практиці.

Аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що арт-технології належать до інноваційних технологій і забезпечують всебічний гармонійний розвиток особистості учня. Інновації в початковій школі спрямовані на підвищення якості освіти, виховання та розвиток школярів. У різні періоди їх становлення ці новоутворення мають різні цілі, завдання, зміст і вива.

У межах цього дослідження було визначено сутність понять «арт-технологія», «арт-терапія», «інноваційні технології». Також було з'ясовано походження арт-терапії як терміну і сфери застосування. Якщо раніше арт-терапевтичні технології застосовувалися лише в медицині та психології, то нині спостерігається педагогічна спрямованість цих технологій. Ми не «лікуємо» в прямому сенсі цього слова учнів, а взаємодіємо з різними видами мистецтва з метою розвитку особистості школяра, його відновлення після стресових ситуацій або просто збагачення його мистецьких здібностей. Арт-технології дозволяють учням пізнавати світ через мистецтво, виявляти свої індивідуальні особливості, не соромлячись їх. Впровадження арт-технологій у початковій школі сприяє підвищенню рівня мотивації в учнів, становленню їх позитивної самооцінки, сприйняттю внутрішнього «Я», готовності до соціалізації.

Ключові слова: арт-технології, арт-терапія, інноваційні технології, молодші школярі, професійна підготовка вчителів.

The subject of this article is preparation of future primary school teachers for the usage of art technologies working with elementary school students. The fast development of education and science requires from modern teachers the usage of innovative pedagogical ideas in the educational process of elementary school students. The teacher is no longer the only a source of information, students obtain knowledge on their own through research and confirm it in practice. An analysis of scientific sources makes possible to claim that art technologies are innovative technologies, that provide a comprehensive harmonious development of the student's personality. Innovations in elementary school are aimed to improve the quality of education and development of students. In different periods of their formation, these innovations have had different goals, tasks and content.

As a part of our study, we defined the meaning of concepts "art-technology", "art-therapy", "innovative technologies". Also, the origin of art therapy as a term and scope was found out. Earlier art-therapeutic technologies were used only in medicine and psychology. Nowadays, we see the pedagogical orientation of these technologies. We do not literally cure students, but we apply different types of art in order to develop the personality of the student, his recovery from stressful situations or just enrich his artistic abilities. Art technologies allow students to learn the world through art, to show their individual characteristics without embarrassment. The introduction of art technologies in elementary school helps to increase the level of motivation of students, the formation of their positive self-esteem, sense of self, readiness to socialization.

Key words: art-technology, art-therapy, innovative technologies, young schools, professional training of teachers.

УДК 378.016:373.3-051

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/22-3.29>

Шищенко В.О.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри початкової
і професійної освіти
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Канівець Н.Г.,

магістрант факультету
початкового навчання
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми в загальному вигляді.

В умовах реформування української школи зростає науково-практична необхідність пошуку ефективних моделей, інноваційних форм і методів взаємодії з учнями в освітньому процесі, що забезпечать сприятливі умови для особистісного та професійного самовизначення людини.

Згідно з Концепцією «Нова українська школа» провідною метою освіти є всебічний розвиток школярів, їх здібностей, компетентностей і наскрізних умінь відповідно до індивідуальних особливостей і потреб. Це свідчить про те, що сучасному вчителю необхідно не просто навчати школярів, а й розуміти глибину їхніх переживань, формувати в учнів позитивне ставлення до навчання, під-

тримувати дитячу радість пізнання. Саме арт-терапевтичні технології є запорукою вирішення зазначених завдань, адже за допомогою мистецтва учні пізнають себе, свої почуття й переживання, навколишній світ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вплив на всебічний гармонійний розвиток особистості засобами мистецтва у своїх працях висвітлювали такі відомі педагоги як Я. Коменський, Дж. Локк, М. Монтессорі, Й. Песталоцці, Р. Штайнер та інші. Вітчизняні корифеї також наголошували на необхідності застосування в освітньому процесі засобів мистецтва, серед них А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський. В. Сухомлинський стверджував, що діти повинні жити в світі

краси, гри, казки, музики, малюнку, фантазії, творчості. Різні аспекти впливу на особистість школяра у своїх працях розкривають науковці О. Вознесенська, А. Гришина, О. Деркач, Л. Лебедева, І. Лисенкова, Д. Романовська, О. Сорока, О. Федій та інші.

Деякі науковці присвятили свої праці вивченню окремих видів арт-терапії: М. Бурно, А. Захаров, Р. Хайкін та інші займалися питанням використання ізотерапії. Вплив музикотерапії описували Л. Брусиловський, І. Гринькова, В. Петрушин та інші. Значення бібліотерапії у формуванні особистості висвітлили науковці А. Міллер, В. Мурашевський, Ю. Некрасов та інші. Багато дослідників присвятили свої праці казкотерапії (І. Вачков, Т. Зінкевич-Євстігнеєва, М. Скребцова, Д. Соколов), пісочній терапії (С. Барішнікова, Н. Бережна, Т. Грабенко, Н. Дикань, О. Зайва, М. Кисельова, Т. Павленко), лялькотерапії (І. Медведєва, В. Мухіна, Т. Шишова).

Аналіз наукових робіт дає можливість стверджувати, що використання арт-технологій в освітньому процесі має позитивний вплив на становлення особистості учня, на його самопізнання та реалізацію здібностей.

Мета статті полягає в узагальненні сутності арт-терапії як методу роботи з молодшими школярами.

Виклад основного матеріалу. Необхідність пошуку нових прийомів і методів взаємодії з учнями сприяє появі інноваційних педагогічних технологій у галузі навчання. Навіть складно уявити, що сучасних молодших школярів можна зацікавити, не використавши щось нове, незвичне. Нині вчителів досить складно, адже необхідно постійно самовдосконалюватися, знаходити нові шляхи вирішення освітніх завдань і цілей, працювати над саморозвитком і самопізнанням.

Варто зазначити, що професійна діяльність учителя включає інформаційну, дослідницьку, інтелектуальну, креативну, діагностичну, прогностичну, комунікативну, аксіологічну, проєктивну та рефлексивну діяльності [2, с. 12]. Сучасна школа потребує «нестандартного» вчителя, якому притаманні такі риси: критичне мислення, пізнавальний інтерес, творчий підхід до справи. Одним із джерел творчої самовизначеності є мистецтво, тому постає необхідність використання витворів мистецтва як засобу навчання. Цілеспрямований вплив мистецтва виявляється в поліпшенні психічного стану, розвитку пізнавальних, комунікативних і творчих здібностей, самореалізації особистості.

Аналіз наукових розробок дає можливість стверджувати, що арт-терапія є інноваційною педагогічною технологією, спрямованою на вирішення основних завдань освіти. Інновації та традиції – складники сучасної школи, отже, зміни – це основа прогресу, а інновації – це ключ до змін. Цей вид взаємодії має не суто педагогічне значення, а й ще психологічне, адже відкрив цей термін бри-

танський художник Андріан Хілл. Він, лікуючись від туберкульозу в санаторії Мідхарст, помітив, що малювання об'єктів довкілля сприяє його одужанню. Тому художник ввів поняття «арт-терапія», тобто лікування мистецтвом. Натепер це поняття має різне трактування залежно від сфери його застосування.

Останніми роками поширилося використання арт-терапевтичних технологій у педагогіці. На відміну від психології сучасні вчителі не лікують мистецтвом, а трактують його як засіб взаємодії з учнями з метою досягнення поставлених навчальних цілей. Арт-терапія в педагогіці має неклінічну орієнтацію.

Для глибшого розуміння цієї теми необхідно зазначити, як саме тлумачать арт-терапію з огляду педагогіки. За С. Гончаренком «арт-терапія – це система взаємодії між учнем, продуктом його зображувальної творчої діяльності й педагогом у так званому «фасилітуючому» арт-терапевтичному просторі з метою реалізації важливих функцій освіти: психотерапевтичної, корекційної, діагностичної, розвивальної, психопрофілактичної, реабілітаційної» [1, с. 36]. Під поняттям «арт-технології» автори розуміють сукупність форм, методів різних видів мистецтва, спрямованих на розвиток творчого потенціалу особистості в освітньому процесі.

Арт-технології мають низку переваг порівняно з іншими способами взаємодії з учнями. Насамперед це невербальне спілкування. Деяким учням досить складно виражати свої думки та переживання, тому на допомогу їм приходять мистецтво, яке використовує мову візуальної, аудіальної та пластичної виразності. Кожен школяр може бути залученим до роботи, для цього не потрібно мати високий рівень творчих здібностей, учень є творцем і тому не може бути незадовільної оцінки. Арт-технології допомагають учням подолати бар'єри в спілкуванні з однолітками, в сприйнятті самого себе, у розумінні об'єктів навколишнього світу. Мистецтво допомагає школярам гармонійно розвиватися, створювати свої естетичні смаки, займатися самопізнанням, краще розуміти почуття інших людей.

Арт-технології є «містком» між учнем і формуванням позитивної «Я-концепції», адже, займаючись творчою діяльністю, школярі формують власний світогляд і самореалізуються як особистості. Працюючи з різними видами мистецтва, школярі навіть не замислюються над тим, що вчитель аналізує їх поведінку, спостерігає за емоційним станом, досліджує кожного як індивідуальність, намагаючись відчутти переживання, які хвилюють дитину в цей час. Як зазначає О. Тараріна, процес творчості є не тільки відображенням у свідомості учасників оточуючого середовища та соціальної дійсності, а й її моделюванням, виявом ставлення до неї [4, с. 30].

Оскільки автори статті розглядають арт-терапію з огляду педагогічної науки, то варто зазначити, на яких основних принципах базується ця технологія: *принцип співпраці та творче партнерство всіх учасників освітнього процесу; принцип новизни; принцип педагогічного оптимізму.*

Арт-терапевтичні технології здатні розкрити внутрішній потенціал кожного школяра, тому, працюючи з витворами мистецтва, вчитель повинен дотримуватися певних умов для створення відповідної атмосфери в класі: відмовитися від використання наказів, вимог, команд і примусів; учні можуть самостійно вибирати власний темп виконання роботи, зображувальні матеріали, які найбільше їм подобаються; варто пам'ятати, що школярі можуть відмовитися від коментування своєї роботи, навіть від її виконання; деякі учні можуть бути просто спостерігачами, якщо вони за тих чи інших причин не хочуть долучатися до справи; оскільки ми працюємо з мистецтвом, то оцінки за діяльність учнів виставляти не обов'язково.

Для реалізації основних завдань арт-терапії можна використовувати різні форми взаємодії в освітньому процесі. За кількістю учасників педагогічного процесу всі форми арт-терапевтичної роботи поділяються на індивідуальні та групові.

Вчитель самостійно вибирає форму взаємодії з учнями залежно від того, які функції арт-терапевтична робота повинна виконувати. У період адаптації молодших школярів до освітнього процесу краще працювати в групах. Таким чином діти знайомляться один з одним, зникають бар'єри взаємодії з учителем. Цей вид взаємодії також можна застосовувати для закріплення отриманих вмінь і навичок на соціальному рівні. Індивідуальну форму роботи доцільно використовувати за потреби корекції психічного стану школяра, з учнями, які потребують особливої уваги від дорослих.

Особливого значення в роботі з дітьми молодшого шкільного віку набуває така унікальна за своєю дією форма організації освітнього процесу як гра. Абсолютна більшість арт-технологій побудована саме на ігровій діяльності учнів.

Перелічені форми взаємодії не обмежують творчий потенціал справжнього фахівця. Вчитель може проводити окремі заняття з арт-терапії, включати арт-терапевтичні методики до звичайних шкільних уроків, створювати власні проєкти з використанням величезного педагогічного потенціалу арт-технологій у роботі з учнями.

За О. Федій структура арт-терапевтичного заняття повинна мати дві складові частини. Перша – процес творчості, який є невербальним, неструктурованим. Другий складник – обговорення, пояснення створених так званих продуктів творчості, асоціацій, емоцій і почуттів, які виникли під час творчої діяльності [5]. Сучасний арт-

терапевт України О. Сорока визначила основні етапи структури арт-терапевтичного заняття: емоційне налаштування; активізація всіх сфер сприйняття (зору, слуху, нюху, смаку); творча індивідуальна робота; етап обговорення (вербалізації); заключна частина [3, с. 148].

Арт-технології впливають на внутрішній стан учнів, їх почуття та переживання. Багато вчених наголошують на тому, що для розвитку здорової, емоційно стійкої особистості, яка знає свій внутрішній світ і розуміє його, необхідно відмовитися від інструментально-раціональної педагогіки, для якої головною метою є контроль, успішність, оцінка, а не сама дитина. Іноземні фахівці стверджують, що мистецтво повинно бути базовою основою загальної освіти.

Кожна технологія, яку використовує вчитель на уроці, повинна реалізувати основні освітні цілі. За допомогою використання засобів мистецтва на уроках в початковій школі можна реалізувати виховну, корекційну, психотерапевтичну, діагностичну та розвивальну функції.

Дослідниця О. Федій зазначає, що здійснення арт-терапевтичного впливу можливе за допомогою численних засобів, які за своїм походженням поділяються на природні та соціальні (створені людиною). Види арт-технологій здебільшого віддзеркалюють основний засіб психолого-педагогічного впливу [5, с. 43].

Автори перелічують і характеризують основні види арт-терапії:

1. *Музикотерапія.* Цей вид терапії існує у двох формах: рецептивній і активній. Рецептивна – сприймання музики з корекційною метою. Активна форма полягає у відтворенні музичних творів, вияві фантазій, імпровізацій. Музика стає захисним механізмом, який перетворює негативні емоції, гнів, страх, агресію в соціально прийнятну форму в процесі творчості.

2. *Фототерапія.* Полягає в створенні або сприйнятті готового продукту з метою активізації різних сенсорних систем (зору, кінестетики, тактильної чутливості), розвитку творчої уяви, власного бачення ситуації.

3. *Ізотерапія.* Вияв внутрішніх переживань через дитячий малюнок. Працюючи з цим видом роботи, учні розвивають абстрактно-логічне мислення, виражають стан, у якому вони перебувають.

4. *Пісочна терапія.* Ця терапія впливає на розвиток мілкої моторики, творчого самовираження, посилює пізнавальний інтерес. Працюючи з піском, школярі малюють образи, ліплять фігурки улюблених героїв, тварин, прикраси, об'єкти живої і неживої природи.

5. *Казкотерапія.* Сутність цієї терапії полягає у цілеспрямованому впливі казки на свідомість дитини. Через сюжет учні вчаться розуміти вчинки персонажів і їх наслідки, бачити зворотній бік про-

блеми (щедрість – жадоба), намагаються проявляти себе, будувати громадянську позицію.

6. *Лялькотерапія*. Використання цього виду мистецтва сприяє розвитку мовлення дитини, навичок комунікації, орієнтування в просторі, покращенню стосунків із батьками, адже виготовлення деяких ляльок відбувається разом із ними.

7. *Імаготерапія*. Досить творчий вид взаємодії, який дозволяє учням розвивати своє мовлення, його виразність і чіткість, працювати над мімікою та жестами, краще розуміти свої можливості, покращувати стосунки з однолітками.

Арт-терапевтичні технології постійно розвиваються, з'являються нові прийоми, методи взаємодії. Вже є таке поняття як «хобі-терапія». Воно відносно нове, але поступово розвивається. Тому головним завданням майбутніх вчителів є постійний саморозвиток, пошук нових шляхів взаємодії з учнями.

Висновки. Отже, проблема застосування арт-технологій в освітньому середовищі є досить актуальною, оскільки за допомогою використання засобів мистецтва можна виконати основні освітні функції. Перевага цих технологій полягає в тому, що вони враховують напрацювання трьох наук: медицини, психології та педагогіки. Засо-

бами арт-терапії ми впливаємо на свідомість дитини, допомагаємо їй пізнати себе, реалізуємо «Я-концепцію», покращуємо взаємозв'язки з оточуючими. Тому завдання вчителя полягає в створенні сприятливих умов для реалізації творчої взаємодії зі школярами, врахуванні індивідуальних особливостей, постійній підтримці й заохоченні учнів під час творення. Роль учителя – помічник, який завжди знайде такі слова, що допоможуть дитині повірити у власні можливості, не зупинитися на досягнутому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне : *Волинські обереги*, 2011. 552 с.
2. Прокопенко І.Ф. Педагогічні технології в підготовці вчителів : навч. посібник. Харків : *Колегіум*, 2013. 364 с.
3. Сорока О.В. Арт-терапія як фактор збагачення творчості вчителя початкової школи // *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2012. Вип. 64. С. 145–151.
4. Тарарина Е.В. Практикум по арт-терапії: шкалука мастера : науч.-метод. пособ. К. : *АСТАМИР-В*, 2016. 224 с.
5. Федій О.А. Естетотерапія. Навчальний посібник. К. : *Центр учбової літератури*, 2007. 256 с.